

УДК 130.2(045)

КРАВЧЕНКО А.А.,

д.філос.н.,

професор кафедри філософських та соціальних наук
Київського національного торговельно-економічного університету**МОДУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПАРАМЕТРАХ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ:
НЕОБХІДНІСТЬ МОЖЛИВОГО**

Анотація. В статті досліджується фактор глобалізації як умови створення нової соціокультурної реальності, показана її роль в нівелюванні культурних, національних особливостей країн і народів. Визначальними факторами життя соціумів і регіонів стали полікультурність, поліетнічність, які стирають ідентичність людини. Важливою рисою глобалізації є перехід від національної до глобальної економіки, що актуалізує проблему етосу національного в сучасній цивілізації.

Ключові слова: глобалізація, економіка, культура, національний, соціум, всепланетний, суспільство.

Кравченко А.А., д.філос.н., професор кафедри філософських і соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету

**МОДУС НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПАРАМЕТРАХ ГЛОБАЛЬНОГО МИРА:
НЕОБХОДИМОСТЬ ВОЗМОЖНОГО**

Аннотация. В статье исследуется фактор глобализации как условия создания новой социокультурной реальности, показана ее роль в нивелировании культурных, национальных особенностей стран и народов. Определяющими факторами жизни социумов и регионов стали поликультурность, полиэтничность, которые стирают идентичность человека. Важной чертой глобализации является переход от национальной к глобальной экономике, что актуализирует проблему этоса национального в современной цивилизации.

Ключевые слова: глобализация, экономика, культура, национальный, социум, всепланетный, общество.

Kravchenko A.A., Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Philosophy and Social Sciences of Kyiv National Trade and Economic University

**THE NATIONAL IDENTITY MODEL IN THE PARAMETERS OF THE GLOBAL WORLD: THE NEED
FOR A POSSIBLE ONE**

Annotation. The article explores the factor of globalization as the conditions for creating a new socio-cultural reality, in leveling the cultural and national characteristics of countries and peoples. The decisive factors in the life of societies and regions have become multiculturalism, polyethnicity, which erase the identity of a person. An important feature of globalization is the transition from national to global economy, which actualizes the problem of national ethos.

Keywords: globalization, economy, culture, national, society, all-planetary, society.

Актуальність проблеми. Розвиток світу в XXI столітті характеризується всеохоплюючою глобалізацією, що проявляється в динамічному розвитку соціально-економічних систем, національних держав по-різному: через зростання масштабів міжнародних відносин в умовах більш відкритої світової економіки, ствердженні наднаціональних структур, що прагнуть до правління світом; через формування єдиного загальносвітового фінансового та інформаційного простору на фундаменті нових технологій; через виникнення потоків креативної інформації, яка сприяє експансії масової культури, що через засоби телекомунікації розповсюджується по всьому світі; через необхідність вирішення на цивілізаційному рівні екологічних проблем. Процеси, які розгортаються сьогодні на планеті, далеко не однозначні: чи йде світ до багатополюсного соціуму або ж до монополярної системи правління міжнародної адміністрації, до безмежного і анонімного простору, який управляється і направляється безликими мережевими організаціями, або ж до розпаду будь-якої соціальності та утворення нового вселенського порядку. Соціальні, економічні, політичні зміни утворюють нові смислові конструкції, які не завжди зрозумілі, а механізми дії не вкладаються у традиційні структури. В такій ситуації постає питання: яка роль глобалізації в сучасному світі, і чи може її нівелюючому впливу протистояти етос національного, культурно-унікального?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема глобалізації як визначального фактору розвитку світу знайшла розгляд в публікаціях У. Бека, З. Баумана, Е. Гідденса, Л. Горбунової, Б. Ліндсі, К. Гаджієва, А. Костіної, Е. Тоффлера та ряду інших. Глобалізація визначається як головна умова тектонічних змін, які відбуваються в сучасному світі, породжуючи нові виклики і непередбачувані ситуації. Але відкритим залишається питання про тотальну роль глобалізації в уніфікації всіх соціокультурних процесів, зокрема національної специфіки країн і народів.

Мета статті полягає у виявленні місця і значення національно-культурного компоненту в процесах глобалізації, фактору створення нової архітектоники соціально-політичного, економічного і просторово-темпорального існування людини в ситуації системи нових цінностей.

Виклад основного матеріалу. Глобальний світ – наявна реальність, ствердження якої трансформовано в усталені цінності, знання, соціальні, культурні та політичні пріоритети. Досягнувши вершини своєї могутності і звершень, сучасна цивілізація на стадії глобалізації переживає духовну трансформацію, пов'язану з переосмисленням всіх культурних світоглядних імперативів, раціональних основ і форм людського життєвляштування.

Глобалізація стала якісно новим етапом експансії західної цивілізації, котра розгорталась в умовах «об'єднання Ойкумени» (епоха Модерну) у єдине ціле, свого роду «світове село», де всі жителі мало не знають в обличчя один одного [4]. Сутність трансформацій, що відбуваються, полягає в безпрецедентному збільшенні проникливості національно-державних кордонів у глобальному масштабі, що веде до широкомасштабного розосередження власності, багатства, знань, науки, інформації, технологій, отже, дифузії, і перерозподілу відносної геополітичної могутності й енергії між державами та регіонами. Це процеси, які ставлять під сумнів загальноприйняті правила гри, а на соціокультурні цінності, стереотипи поведінки тощо діє ерозія, що практично зводить до нуля можливість контролювати світові події якого-небудь одного центру. «Фактично ми маємо справу зі зникненням із світової гео економічної та геополітичної авансцени самого феномену наддержавності в традиційному її розумінні» [2, с. 5], – зазначає К. Гаджієв.

Отже, йде процес розмивання єдиної лінії світової спільноти, через це великого значення для світових процесів набувають різні центри сили, в чомусь самостійні, а в чомусь взаємопов'язані, котрі взаємно конкурують. Одночасно розгортаються також процеси роздвоєння та гібридизації інших сфер суспільного життя. Так, поряд із тенденцією до нівелювання етнопатристичних, релігійних, культурних ареалів зберігаються національні культури, які продовжують розвиватися відповідно до мінливих реальностей. Одночасно розповсюдження «масової культури» поступово призводить до втрати національними культурами своєї ідентичності. У результаті динамічних технологічних змін відбуваються соціокультурні зміни, пов'язані з «принципово іншим рівнем суб'єктивації соціальних процесів, що привело до демасифікації, індивідуалізації, трансформації характеру споживання та його мотивації» [4, с. 112].

Важливим фактором процесів глобалізації як характерної сутності сучасного соціального простору є розповсюдження новітніх політичних і соціальних інститутів по всьому світу, що визначається рядом вимірів. По-перше, сьогодні держави концентрують адміністративну владу більш ефективно, ніж традиційні політичні форми. По-друге, завдяки цьому навіть невеликі держави можуть мобілізувати досить значні соціальні, культурні й економічні ресурси. По-третє, ринково-капіталістичне виробництво, яке здійснюється масово на промисловій і сучасній технологічній основі, дозволяє істотно підвищити рівень матеріального добробуту широких мас населення. По-четверте, це сприяє їх інтеграції в параметрах сучасної світової спільноти та виступає гарантом її військової могутності. Поєднання всіх цих факторів «робить неможливим протистояння «незахідного» світу експансії Заходу, що веде до виникнення феномену глобалізації сучасності» [2, с. 6].

Розглядаючи феномен глобалізації, Е. Гідденс вказує, що з метою його адекватного розуміння ідея «суспільства», яка означає цілісну соціальну систему, повинна бути замінена в соціофілософських міркуваннях іншою теоретичною перспективою, яка показує організацію життя в просторі й часі. Отже, проблема просторово-часової дистанції постає ключовою для розуміння не лише сучасності, а й її глобалізації. У нашу епоху рівень просторово-часової дистанції значно вищий, ніж у будь-який попередній період, завдяки чому відносини між локальними й глобальними соціальними формами та подіями стають «розтягнутими». Глобалізація безпосередньо пов'язана з цим процесом «розтягування» простору й часу. Соціальні відносини, котрі раніше були вбудовані в локальні події та контексти, виокремлюються з них і організуються по всьому діапазону простору й часу. Процес дистанціювання простору й часу утворює передумови для розгортання процесу глобалізації, який спричиняє інтенсифікацію соціальних відносин у всьому світі. Загалом глобалізацію Е. Гідденс вважає перенесенням інституціональних вимірів, характерних для сучасного Заходу, на інші регіони світу. Тому вона включає в себе чотири головних виміри: «світову ринкову капіталістичну економіку, систему національних держав, світовий військовий порядок і міжнародний розподіл праці» [3, с. 49]. Саме ці виміри утворюють процес глобалізації, феномен якої дозволяє говорити про визначений, єдиний для всього світу новий якісний стан, котрий є сучасністю.

Потрібно враховувати й такі характерні для сучасного світу явища, як полікультурність, поліетнічність, багатоскладність суспільства, країн, націй, що стали визначальними факторами життя багатьох соціумів і регіонів. У результаті сучасну світову спільноту за своїми структурними, організаційними та функціональними параметрами можна уявити як складну багаторівневу над-систему, що складається з множини взаємопов'язаних, взаємозалежних підсистем, які співпрацюють і в той же час конкурують і конфліктують між собою (національні держави, міждержавні й недержавні організації, багатонаціональні корпорації тощо). Причому кожна з цих систем має «свої закономірності, логіку функціонування та розвитку, власні правила гри» [2, с. 6]. Це свідчить про нову якість соціального й культурного життя, причому в усіх їхніх аспектах.

Особливий «колерит» і специфіку такому стану речей надають сучасні інформаційні технології, що сприяють безпрецедентному прискоренню часу, розширенню соціального простору, сутнісній перевазі динаміки над статикою, які в сукупності посилюють нестійкість і нерівноважність у масштабах усього світу. Таку ситуацію Дж. Розенау назвав «турбуленцією», або «турбулентним станом», для якого характерні «велика

складність, високий динамізм, прискорення темпів змін» [9, с. 6]. Можна вважати, що феномени, процеси й тенденції, породжені інформаційно-телекомунікаційною революцією, нині досягли стану турбуленції (точки біфуркації), котра в яскраво вираженій формі проявила себе в найбільш відчутних сферах життя людей – економіці, політиці, соціумі й культурі. Власне, це й складає глобальний простір сучасності. В даному контексті глобалізація є ознакою формування всепланетного людства, що створює нову реальність і стає надзвичайним випробуванням для всіх.

Разом з тим, окрім економічного, соціального глобалізація має суто культурний вимір. Процес глобалізації – це зустріч людства з самим собою як людством, це самопізнання людини і людської природи в універсальному вигляді всепланетної людської спільноти. Виклик глобалізації – це не тільки «процес утворення всепланетного людства, водночас вона обіймає ті загальні умови, правила, норми існування, що з'являються внаслідок виникнення всепланетної людської спільноти» [8, с. 74].

Сьогодні все більше стверджується думка, особливо у представників гуманітарної науки, що удосконалення засобів комунікації в глобальному інформаційному світі, динаміка цього розвитку докорінно змінюють ситуацію, впливають на сам характер культури спілкування, отже, і культури загалом. В цій ситуації національні культури починають втрачати свою «локальність». Утворюється загальна система культури за рахунок виникнення спільного комунікаційного простору, який «занурює» її (культуру) усередину себе. Тобто виникає певне утворення, якого раніше не було. Раніше це був простір «між культурами», нині він «накриває» усю культуру, котра опиняється «всередині» цього простору. Цей простір глобальний, він виникає поза конкретною культурою. Не окремі культури (як у рамках діалогу між класичними локальними утвореннями) пов'язують умови комунікації між собою, а сам «комунікаційний простір диктує умови діалогу, умови всесвітнього культурного діалогу» [6, с. 19].

Масштаб глобалізації відіграє основну роль в осмисленні насамперед сучасних економічних процесів, найяскравішою особливістю яких сьогодні є перехід від міжнародної до глобальної економіки. До характерних ознак глобалізації належать: взаємозалежність національних економік і їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами; фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність і взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу; послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики; розширення масштабів обміну й інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів; створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем; тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування. Власне, це і постає головною умовою виникнення всепланетарної людської спільноти – глибоко диференційованої, складно структурованої і суперечливої. В її просторі «побудова універсальної спільноти, заснованої на началах свободи особистості, демократії і гуманізму, на постулатах наукового і культурного прогресу, на ідеї вселенської співдружності національних організмів, на повсюдному розповсюдженні індустріальної економіки – всі вказані цілі і моделі попередньої епохи, при всій їх привабливості, опинилися сьогодні під питанням» [7, с. 69].

Характеристика глобалізації показує, що сьогодні не може існувати локального соціуму, який міг би самовизначитися поза світовою спільнотою. Самодостатнє, самозамкнене існування неможливе. Автаркічність нездійсненна ні для великих і сильних націй (держав), ні для найменших. Ця обставина змінює буття не лише малих народів чи суспільств, орієнтованих на традиційні цінності. Контекст існування в міжнародній спільноті теж створює проблеми. Так, самодостатність і незалежність американської і китайської економіки відомі й очевидні, і саме ці їх якості проходять випробування в контексті глобальних процесів. Не менш важлива ознака глобального світу полягає у відсутності єдиного нормативного соціального зразка чи моделі для всіх суспільств, що свідчить про відмінність існуючих у світі соціумів. Глобальне суспільство – не особливий соціальний лад, а всепланетна система співпраці й співіснування різних соціумів і культур, яка містить у собі можливості існування світу, хоча й глибоко диференційованого, але все ж таки цілого. Це «випробування спроможності людей бути разом, їхньої здатності утворювати всепланетну єдність і їхньої волі до такої єдності» [8, с. 74].

Необхідно враховувати, що глобалізація стала можливою тільки завдяки «провалу політики колективізму» і рішучості урядів обрати ринкову альтернативу. А головною причиною «успішного наступу» ринку є те, що інших варіантів просто немає. З точки зору Б. Ліндсі, сучасний «епізод глобалізації» потрібно вважати «перехідною епохою – неспокійним, але повним надій міжцарюванням; з одного боку – надії на централізоване врегулювання, з іншого – великі перспективи економічної свободи. Іде боротьба між минулим і майбутнім, і напруження періодично проривається могутніми потрясіннями» [5, с. 49].

Ця позиція обґрунтовується за допомогою принципу конвергенції, який характеризує здобуття різними видами економічних відносин ознак схожості при відмінності в рівнях і моделях господарювання, що здійснюється насамперед завдяки соціально-економічному середовищу. Країни, які знаходяться на різних рівнях розвитку, мають цілу мережу взаємодій – зовнішню торгівлю, діяльність ТНК, рух капіталів, інновацій, міграцію тощо, що сприяє конвергенції національних економік. При цьому країни різних цивілізаційних моделей також можуть прийти до внутрішньої культурної єдності. Фактом є те, що в сучасних цивілізаціях уже немає «чистих» суспільних утворень, яких не торкнулися процеси глобальних взаємодій і трансформацій.

Глобалізація постає універсальним курсом «всесвітньої історії», формою розвитку її ідеї. Результатом глобалізації, можливо, найважливішим, є ситуація Постмодерну, в якій відбувається зміна соціальних ідентичностей. Так, ідентичності Модерну (Нового часу) – держава, нація, світськість, рівність (права людини)

являють собою антитезу щодо ідентичності «традиційного суспільства» – імперії, етносу, релігії, ієрархії. Перехід від системи традиційних (старих) ідентичностей до нових і складає основний зміст сучасної європейської історії. На кінець XX століття, в період бурхливого розвитку глобалізації, Модерн свою програму виконав, його ідентичності майже повністю витісняють і замінюють собою ідентичності Постмодерну. Проекти Постмодерну: глобалізація – проти класичних буржуазних держав; класичний космополітизм – проти націй; новий індеферентизм (індивідуальна міфотворчість) – проти старої установки на секулярність; довільність і свавілля в ствердженні індивідом свого ставлення до «інших» – проти гуманістичної стратегії «прав людини» [1, с. 643].

Глобалізація «розплавляє держави, нації витрачають свою композиційну структурність. Одночасно світськість, традиційні релігії, екстравагантні культури прирівнюються у статусі. Віртуальний поділ свого «Я» довільними якостями породжує ультраіндивідуалізм. З'являється нова ідентичність – людство. Людина втрачає свою конкретність, оскільки починає вільно оперувати довільними сегментами зовсім протилежних світоглядів, дискурсів, мов. В царині духовно-культурної діяльності зникають обмеження, але й немає ніяких орієнтирів. Кожен може вірити в будь-що, вважати себе та інших ким завгодно, декларувати себе будь-ким» [1, с. 644-645].

Економічний глобалізм являє собою новий спосіб буття людини: замість національних господарств як самостійних суб'єктів, що діяли на просторах планети, з'являється глобальний суб'єкт – «глобальна економіка». Діючи на основі визначених геополітичними та гео економічними інтересами кланів, вона перетворює національні економіки в частину загального універсального процесу. В своїй цілісності він створює новий контекст для «цивілізаційного вибору, яким можна назвати долученість конкретного соціуму до певних культурних засад і відтворення цих засад у процесі власного існування» [8, с. 75]. Причому не просто в режимі співіснування з іншими спільнотами і культурами, а в розгортанні нового світового економічного порядку, в якому кожна національна економіка не може мати своєї самодостатності. Як і людина.

Висновки. Отже, в контексті сучасності глобалізація – явище набагато складніше, ніж можна уявити або подати у формально-логічних доказах. Глобалізація – це не мовна гра, а процес, який створює нову реальність, а в ній – умови для сучасного цивілізаційного вибору. Він є вибором всіх на користь глобального суспільства, що є соціальною формою існування всепланетарного людства. Але чи залишиться в глобальному світі, де стверджується всепланетне людство, місце для національної культури, менталітету, які завжди були головним чинником унікальності людини та самобутності її життя? Відповідь на це питання в умовах тотальності економічного фактору заперечує перспективу розвитку національної ідентичності. Але чи може «всепланетне людство» стати «Новим Градом», в якому будуть вирішені всі проблеми людини?

Література

1. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Метафизика экономики / В.Д. Базилевич, В.В. Ильин. – К.: Знание, 2009. – 925 с.
2. Гаджиев К.С. Мировой экономический кризис: политико-культурное измерение / К.С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2010. – № 6. – С. 3-19.
3. Гидденс Э. Последствия современности / Э. Гидденс. – М.: Прогресс, 2011. – 352 с.
4. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества / А.В. Костина. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 253 с.
5. Линдси Б. Глобализация: повторение пройденного. Неопределенное будущее глобального капитализма / Б. Линдси. – М.: ИРИСЭН, 2011. – 416 с.
6. Миронов В.В. Философия в современном мире: новые перспективы / В.В. Миронов // Вопросы философии. – 2004. – № 4. – С. 3-34.
7. Неклесса А. Трансмутация истории / А. Неклесса // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – С. 58-71.
8. Пролеев С.В. Модерна культура і глобальні трансформації сучасності / С.В. Пролеев // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. – К.: «Альтерпрес», 2003. – С. 12-76.
9. Rosenau J. Turbulence in World politics / J. Rosenau. – L., 1990. – 170 p.